

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ГІМНАЗІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Н. В. Захарчук,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії дидактики,
Інститут педагогіки НАПН України*

У статті проаналізовано можливості формування екологічної культури старшокласників у середніх загальноосвітніх закладах для обдарованої і здібної учнівської молоді, а саме в умовах гімназійного середовища. Запропонова-

но структурні компоненти екологічної культури старшокласників з огляду на формування в учнів системи екологічних знань, а також розглядаються найоптимальніші організаційні форми і методи екологічного навчання школярів.

Ключові слова: старшокласник, екологічна освіта, екологічна культура, гімназієне середовище, система екологічних знань.

В статтє проанализировань возможности формирования экологической культуры старшеклассников в средних образовательных учреждениях для одаренной и способной молодежи, а именно в условиях гимназической среды. Предложены структурные компоненты экологической культуры старшеклассников с точки зрения формирования у учащихся системы экологических знаний, а также рассматриваются самые оптимальные организационные формы и методы экологического обучения школьников.

Ключевые слова: старшеклассник, экологическое образование, экологическая культура, гимназическое среду, система экологических знаний.

The article analyzes the possibility of formation of ecological culture of high school students in secondary educational institutions for gifted youngsters, i.e. in terms of gymnasium environment. The author suggests the structural components of ecological culture of high school students in terms of development of students' environmental knowledge, and also organizational methods and form of environmental education of high school students.

Keywords: high school students, environmental education, environmental culture, gymnasium environment, the system of environmental knowledge.

Постановка проблеми. Наш час, а саме кінець ХХ – початок ХХІ століття багатьма дослідниками зображується здебільшого в темних барвах, ігноруючи позитивні, світлі відтінки – ті надбання і здобутки, якими мають пишатися сучасні вчені. Щоб пояснити цей феномен, достатньо назвати кілька з численних основних причин: зміна століть, що психологічно впливає на свідомість людей через труднощі прогнозування подальшого розвитку людства; швидке зростання кількості населення нашої планети, що як ускладнює взаємодію між людьми, так і порушує проблеми їхнього виживання в певних країнах світу. Провідні місця в цьому переліку причин посідають, насамперед, екологічні проблеми. Ще 50 років тому термін «екологія» був невідомий переважній більшості населення, сьогодні немає жодного фахівця, який би не оцінював свою професійну діяльність з позицій її впливу на навколишнє середовище. Сьогодні вже не потрібно нікого переконувати в необхідності охорони довкілля.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Сутність екологічної культури була предметом дослідження Н. Адаменко, А. Дудаш, С. Івашенко, Л. Кириленко, В. Крисаченка та ін. Мета, завдання і принципи екологічної освіти розкриваються в працях Н. Авраменка, П. Бачинського, Г. Біляв-

ського, І. Зверєва, С. Павлюченка та ін. Проблему екологічного виховання досліджували О. Вишневський, Л. Вороніна, В. Комендар, Н. Назарова, О. Пеньковець ін. Зокрема, значна кількість робіт присвячена проблемам філософського визначення та обґрунтування статусу сучасних екологічних досліджень (Виноградова Т., Ласло Е., Лук'янець В., Матвійчук А., Мікешина Л., Обухова Л. та ін.), екологічних знань у формуванні екологічної свідомості (Голубець М., Кисельов М. та ін.) тощо.

Сучасні наукові пошуки шляхів розвитку системи освіти у нашій країні відбуваються через вивчення й узагальнення досвіду інноваційних шкіл, створення надійної основи для освіти молодих господарів ХХІ століття. Одним зі стратегічних напрямків розвитку сучасної системи освіти є формування екологічної культури особистості, виховання у кожного школяра позитивного та шанобливого ставлення до навколишнього світу, формування емоційно-естетичного, духовного світу дитини, де переважає почуття співпереживання до всього живого. Саме тому екологічна освіта є важливим чинником формування особистості старшокласника, а перед освітянами постають якісно нові завдання – виховання спеціалістів широкого профілю, здатних вирішувати економічні та екологічні завдання і були психологічно готовими до природоохорони та раціонального природокористування у своїй професійній діяльності.

Такі освітні завдання якнайкраще вирішуються в середніх закладах освіти для обдарованої і здібної учнівської молоді – гімназіях, ліцеях, колегіумах, спеціальних школах тощо. Тому **мета статті** – проаналізувати можливості формування екологічної культури старшокласників у середніх закладах освіти для обдарованої і здібної учнівської молоді, а саме в умовах гімназійного середовища; запропонувати структурні компоненти екологічної культури старшокласників з погляду формування в учнів системи екологічних знань та визначити найефективніші організаційні форми та методи екологічного навчання школярів.

Виклад основного матеріалу. Базові навчальні плани закладів освіти для обдарованої і здібної учнівської молоді ґрунтуються на основних загальних принципах і вимогах до їх побудови, водночас мають свої особливості й відмінності, які впливають зі статусу таких навчальних закладів. Гімназії та ліцеї працюють за індивідуальними навчальними планами, які розробляються в педагогічних колективах на основі базових. При конструюванні навчального плану гімназії як закладу гуманітарної спрямованості виходять передусім з розширення можливостей для визначення загальнокультурного, людинознавчого і суспільствознавчого циклів, кількох іноземних мов.

Оскільки мета екологічної освіти і виховання – формування системи наукових знань, поглядів і переконань, які закладають основи відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища, вона може бути реалізована через низку завдань. Освітнє завдання полягає у формуванні системи знань про екологічні проблеми сучасності та шляхи їх розв’язання; виховне – у формуванні мотивів, потреб і навичок екологічно спрямованої поведінки і діяльності, здорового способу життя; а розвивальне – у розвитку системи інтелектуальних і практичних умінь щодо вивчення, оцінки та поліпшення стану навколишнього середовища, розвиток активної природоохоронної діяльності [2].

Екологічна освіта і виховання старшокласників в сучасних умовах мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну їх ставлення до свого здоров’я, а потім і до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження і зміцнення. Тому одним із проявів культури особистості має бути екологічна вихованість, яку можна визначити як відповідальне ставлення людини до свого здоров’я та навколишнього середовища. Екологічно відповідальна людина в умовах будь-якої виробничої діяльності буде приймати рішення відповідно до наукових принципів цілісності природи. Тобто екологічна відповідальність пов’язана з усіма сторонами екологічних взаємин людини, проявляється як інтегральна характеристика особистості [1] та є доказом успішної організації екологічного виховання школярів.

Серед її компонентів ми виділяємо наступні: духовно-естетичний, валеологічний, пізнавально-освітній, розвивальний та діяльнісний. Духовно-естетичний полягає у вихованні почуття краси, добра, любові через пізнання навколишнього світу, природи рідного краю і Батьківщини в цілому, почуття обов’язку і відповідальності за неї.

Валеологічний компонент полягає у активному засвоєнні валеологічних знань у системі неперервної освіти. Це дає можливість кожному суб’єкту всіх її ланок досягнути свою роль та завдання у справі формування, збереження, зміцнення, відтворення, передачі особистого здоров’я, а також з істотною складовою формування належного ставлення до природного та суспільного середовища.

Пізнавально-освітній компонент появляється в освітній функції природи, яка є невичерпним джерелом знань, та здійснюється через взаємодію з нею, з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність. З пізнавально-освітнім тісно пов’язаний і розвивальний компонент. Спілкування з природою сприяє розвитку розумових здібностей, допитливості, життєлюбності.

Діяльнісний компонент розкривається у формуванні готовності старшокласника увійти у доросле життя, в т.ч. і професійне, реалізації себе, як екологічно освіченого спеціаліста, природозахисника, отриманні задоволення від врятування або збереження природних об'єктів, принесення користі довкіллю своєю діяльністю, позиціонуванні себе, як людини, що перетворює природу, використовує природні ресурси і відповідає за наслідки цього перетворення.

Зміст екологічної освіти і виховання учнів передбачає систематичне та безперервне оволодіння ними знань про природу. Розпочинаючи з початкових класів, у школярів формується усвідомлення, що людина – частка природи, від стану якої залежить здоров'я і життя людства в цілому й кожної людини зокрема. У молодшому шкільному віці закладаються основи правильного світогляду, ставлення до праці, тому гурткам початкових класів надається велике значення у підготовці підростаючого покоління до практичної діяльності. Основні форми роботи: фенологічні спостереження та оформлення щоденників спостережень; екскурсії; дослідницька робота; робота та проведення дослідів у живому куточку тощо.

Робота учнів основної школи ґрунтується на поглибленому вивченні теоретичних основ біології, екології, формування інтересу науково-дослідної та експериментальної роботи.

Старшокласники можуть проводити науково-дослідні та експериментальні роботи, залучатися до участі в природоохоронних конкурсах та акціях. Головною метою є розвиток інтересу старшокласників до природничих наук та наук про Землю, поглиблення та систематизація знань учнів у різних галузях науки, формування вмінь, навичок та культури наукового дослідження, стимулювання творчого самовдосконалення учнівської молоді тощо. У процесі реалізації цієї мети профільні навчальні заклади, ліцеї мають певні особливості порівняно з загальноосвітньою школою: набір викладачів на конкурсній основі; визначеність старшокласників стосовно майбутньої професії; значні можливості у варіюванні змісту освіти; співпраця з ВНЗ; посилена матеріально-технічна база тощо.

У гімназіях перевага надається так званим «нестандартним» формам навчальної роботи: інтегрованим заняттям, діловим та імітаційним іграм, театралізованим урокам, дискусіям та диспутам, заняттям в бібліотеках, науково-дослідницьких інститутах. Модернізувались традиційні форми та методи – лекції, бесіди, різноманітні види роботи з літературою, проблемні задачі, завдання, вправи, семінари, різноманітні засоби навчання [3, с. 48–76]. Широкої популярності набувають такі інноваційні форми занять, як заняття з Інтернет та іншими мультимедійними сучасними засо-

бами інформації. Практичні роботи націлені на розв'язання нескладних екологічних задач, проведення спостереження, міні-дослідження, дискусій, семінарів, «круглих столів», ділових ігор, моніторингових досліджень, написання творчих робіт. Під час підготовки до занять учні старших класів виконують творчі роботи, готують відповіді на проблемні запитання, розробляють проектні завдання, беруть інтерв'ю у представників природоохоронної сфери, створюють екологічні рекомендації для районів з серйозними екологічними проблемами, пропонуються превентивні заходи та межі для поліпшення екологічної ситуації тощо.

Висновок. Тільки через процес навчання і виховання покоління нинішньої молоді в змозі виробити необхідну інформацію, яка реально створить умови для сталого еколого-економічного розвитку цивілізації. Особливу увагу заслуговує профілізація та екологічна спрямованість навчально-виховного процесу старшокласників, які через декілька років стають фахівцями у різних галузях промисловості, а відповідно, і повноцінними споживачами природних ресурсів.

Література

1. *Іванченко, А. В.* Екологічна освіта – важливий чинник формування особистості старшокласника [Текст] / А. В. Іванченко. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7322/97/>
2. *Матузова, І.* Можливості профільного навчання в організації екологічного виховання старшокласників [Електронний ресурс] // І. Матузова. – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/node/387>
3. *Паламарчук, В. Ф.* Форми і методи навчання у закладах нового типу [Текст] / В. Ф. Паламарчук // Школи нового типу в Україні. – К., 1996. – С. 48–76.